

აღან უოტსი

აღმოსავლური

სიბრძნე და

თანამედროვეობა

ალან უოტსი
აღმოსავლური სიბრძნე და თანამედროვეობა

Alan Watts
EASTERN WISDOM, MODERN LIFE:
COLLECTED TALKS 1960 – 1969

ინგლისურიდან თარგმნა ოთარ ქულუხაძემ

რედაქტორი: ირმა ტაველიძე
გარეკანის დიზაინერი: მარიამ სინატაშვილი
დამკაბადონებელი: ნინო გურული

© 1994, 1995, 1998 and 2006 by Alan Watts

© 1998, Chapters 4, 8, 10 13, and 16 appeared earlier in the book *The Culture of Counter-Culture*.

© 1995, Chapters 5, 7, 14, and 15 appeared earlier in the book *Myth and Religion*.

© 1994, Chapter 12 first appeared in the book *Talking Zen*.

Original English language publication 2006 by New World Library,
California, USA

All rights reserved.

© გამომცემლობა „დიოგენე“, 2016, 2025
ყველა უფლება დაცულია.

ISBN 978-9941-11-927-9
www.diogene.ge

სარჩევი

წინათქმა	7
----------------	---

ნაწილი პირველი: 1960

ბუდა და ბუდიზმი	13
მაჰაიანა-ბუდიზმი.....	22
ძენის დისციპლინა.....	34

ნაწილი მეორე: 1963-1965

მისტიკა და მორალი	45
მეტაფორები ადამიანის შესახებ.....	60
ორიენტალური ფილოსოფიის მნიშვნელობა	78
რელიგია და სექსუალობა.....	96

ნაწილი მესამე: 1965-1967

დროიდან მარადისობისაკენ.....	117
დაოიზმის გზები.....	133
ბუნების ფილოსოფია	142
უთავოდ ცურვა.....	160
ძენის ძვლები	174

ნაწილი მეოთხე: 1968-1969

ლვთაებრივი ალქიმია	193
დემოკრატია ზეციურ სამეფოში.....	218
არა ის, რაც უნდა იყოს, არამედ ის, რაც არის.....	237
რა არის სინამდვილე?	257

წინათქმა

„აღმოსავლური სიბრძნე და თანამედროვეობა“ აღან უოტსის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უკანასკნელ, ყველაზე ნაყოფიერ ათწლეულს ეკუთვნის. ამ პერიოდში უოტსმა გზა გაუკაფა ისეთ იდეებსა და ცოდნის მეთოდებს, რომლებიც მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა 60-იანებისა და მომდევნო წლების კულტურული ლანდშაფტის ჩამოყალიბებისთვის. უოტსი შორეული აღმოსავლეთის სიბრძნის მოწინავე ინტერპრეტატორია. ის იკვლევდა ადამიანური ცოდნის საზღვრებს, სადაც შემეცნება და კვლევა წარმოადგენს ინსა და იანს შეკითხვებისა: „რა არის ადამიანი?“, „რა აზრი აქვს ცხოვრებას?“, „რატომ ვარსებობთ ამ სამყაროში?“

წარმოშობით ინგლისელი უოტსი კენტერბერის კათედრალთან არსებულ სამეფო სკოლაში სწავლობდა. თოთხმეტი წლის ასაკში შორეული აღმოსავლეთის ფილოსოფოსების მოძღვრებებმა გაიტაცა; თექვსმეტი წლიდან რეგულარულად ესწრებოდა ლონდონის ბუდისტურ ლოჟაში მიმდინარე ლექციებს. სწორედ აქ გაიცნო ძენის გამოჩენილი მკვლევრები – ქრისმას ჰამფრიზი და დაეტარო სუძუკი. ლოჟის ჟურნალში „შუა გზა“ უოტსმა უამრავი ფილოსოფიური კომენტარი გამოაქვეყნა. ოცდაერთი წლის იყო, როცა მისი პირველი წიგნი გამოვიდა აღმოსავლური სიბრძნის შესახებ – „ძენის სულისკვეთება“.

30-იანი წლების ბოლოს უოტსი ნიუ-იორკში გაემგზავრა, რამდენიმე წლის შემდეგ კი ანგლიკანური ეკლესიის მღვდელი გახდა. 1942 წელს საცხოვრებლად ილინოისში გადავიდა. მეორე მსოფლიო ომის წლები ჩრდილო-დასავლეთის უნივერსიტეტის კაპელანად გაატარა.

1950 წელს დატოვა ეკლესია, უარი თქვა ორგანიზებულ რელიგიაზე, აღმოსავლურ ფილოსოფიას დაუბრუნდა და სააზროვნო ჰორიზონტის გაფართოებას მიჰყო ხელი. ამ პერიოდში უოტსმა ნიუ-იორკში გაიცნო მითოლოგიის მკვლევარი, მწერალი ჯოზეფ კემპბელი და კომპოზიტორი ჯონ კეიჯი. ამ ნაცნობობამ განაპირობა მისი გამგზავრება კალიფორნიაში, სადაც სან-ფრანცისკოს აზიური კვლევების ამერიკულ აკადემიაში დაიწყო სწავლება. უოტსის პოპულარული ლექციები კაფეებში მიმდინარე უშუალო საუბრებსა და ცნობილ ბიტნიკ მწერლებთან – გერი სნაიდერთან, ჯეკ კერუაკთან და ალენ გინზბერგთან მეგობრობაში გადაიზარდა. 1953 წელს წამოიწყო საკვირაო რადიო-საუბრების სერია, რომელიც ამგვარი საუბრების ყველაზე ხანგრძლივ ციკლად ითვლება. ის, აღან უოტსის ლექციების აუდიოჩანაწერების მეშვეობით, დღესაც გრძელდება. 1957 წელს ავტორმა გამოაქვეყნა ბესტსელერი „ძენის გზა“. ამით დაიწყო ათწლიანი ნაყოფიერი პერიოდი, რომლის მანძილზეც მან შემდეგი ნიგნები გამოსცა: „ბუნება, კაცი და ქალი“, „ბიტნიკთა ძენი, ოთკუთხედი ძენი და ძენი“, „ეს არის ეს“, „აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ფსიქოთერაპია“, „ღმერთის ორი ხელი“, „მხიარული კოსმოლოგია“, „ნიგნი თვითმემცნების ტაბუს შესახებ“.

1960 წლისთვის უოტსის რადიო-ლექციები „გზა დასავლეთის მიღმა“ ბერკლის კომუნალური რადიოთი გადაიცემოდა. მათ მრავალი გულმოდგინე მიმდევარი გამოუჩნდა დასავლეთ

სანაპიროზე. მალევე ტელეკომპანია NET-მა მთელ ქვეყანაში აჩვენა გადაცემების სერია „აღმოსავლური სიბრძნე თანამედროვეობაში“. პირველი სეზონი, რომელიც სან-ფრანცისკოს ტელევიზიის სტუდიებში იწერებოდა, ბუდიზმის მნიშვნელობას დაეთმო, მეორე კი – ძენის მოძღვრებასა და ხელოვნებას. ამ ნიგნის პირველი ნაწილის თავები მომზადებულია მეორე სეზონის პირველი გადაცემების მიხედვით: „ბუდა და ბუდიზმი“, „მაჰაიანა-ბუდიზმი“ და „ძენის დისციპლინა“. მათი მიზანი რელიგიის ფსიქოლოგიისადმი ბუდიზმის დამოკიდებულების ჩვენება იყო.

მეორე ნაწილში უოტსის მიერ 1963-1965 წლებში ჩაწერილი ზოგიერთი შთამბეჭდავი საუბარი შედის, კერძოდ კი, ნამყვან უნივერსიტეტებში წაკითხული ლექციები: „მისტიკა და მორალი“, „მეტაფორები ადამიანის შესახებ“, „ორიენტალური ფილოსოფიის მნიშვნელობა“ და „რელიგია და სექსუალობა“. ამ ლექციებში უოტსი მკვეთრად და ბრწყინვალედ აკრიტიკებს რელიგიის როლს თანამედროვე დასავლურ საზოგადოებაში და ახალგაზრდა, მიუკერძოებელ აუდიტორიას ღვთაებრიობის უფრო ფართო ხედვას სთავაზობს.

მესამე ნაწილი 1965-1967 წლებში ჩაწერილ ლექციებსა და სემინარებს ეყრდნობა. საუბრებში „დროიდან მარადისობამდე“, „ბუნების ფილოსოფია“, როგორც უოტსი უწოდებდა დაოს, ანუ გზის ფილოსოფიას, „დაოიზმის გზები“ და „უთავოდ ცურვა“ სიღრმისეულადაა განხილული ბუნების, ასევე, ადამიანური ბუნების, დინებები და მოძრაობები. მესამე ნაწილი ბოლოვდება საუბრით „ძენის ძვლები“. ამ ლექციაში უოტსი ამაღლეგებლად საუბრობს ინტელექტუალური თავისუფლების მიღწევის ძენ-ბუდისტურ მეთოდებზე და მისტიკური ცნობიერების ანაბანას წარმოგვიდგენს.

მეოთხე ნაწილი მესამის თემატური გაგრძელებაა. 1967 წელს ჩაწერილ ლექციაში „ღვთაებრივი ალქიმია“ საუბარია საკრამენტულ ნივთიერებებზე და, ზოგადად, მისტიკურ გამოცდილებაზე. დანარჩენ სამ საუბარში – „დემოკრატია ზეციურ სამეფოში“, „არა ის, რაც უნდა იყოს, არამედ ის, რაც არის“ და „რა არის სინამდვილე?“ – უოტსი წამოჭრის და პასუხს სცემს კითხვას: „სად მივდივართ სიკვდილის შემდეგ?“ და გვთავაზობს დაოს პრინციპის მიხედვით ცხოვრებას თანამედროვე საზოგადოებაში.

წიგნში შესული საუბრები უოტსის მიერ 60-იან წლებში ჩატარებული ლექციების მხოლოდ ნაწილს წარმოადგენს, მაგრამ ისინი ისეა შერჩეული, რომ შინაარსობრივ მთლიანობას ქმნის. ეს საუბრები გვიჩვენებს მოაზროვნის კარიერის იმ უმნიშვნელოვანეს მომენტებს, რომლებიც კარგად ასახავს 60-იანი წლების ფილოსოფიურ პირდაპირობას და რომლებმაც გზა გაუხსნა შორეული აღმოსავლეთის სიბრძნისადმი უდიდეს ინტერესს.

მარკ ოუტსი

ნაწილი პირველი

1960

ბუდა და ბუდიზმი

აღმოსავლური სიბრძნისა და თანამედროვეობისადმი მიძღვნილ ლექციათა ამ ციკლში ბუდიზმისა და ძენ-ბუდიზმის შესახებ ვისაუბრებთ. ძენი ბუდიზმის სახესხვაობაა, რომელიც იაპონიასა და ჩინეთშია გავრცელებული.

ალბათ, იკითხავთ, რატომ ვარ მაინცდამაინც ბუდიზმის კვლევით დაინტერესებული და ვმიჯნავ მას აზიური ფილოსოფიისა და რელიგიის სხვა ფორმებისაგან. მიზეზი ის გახლავთ, რომ ბუდიზმი გათავისუფლების ერთგვარ მეთოდს წარმოადგენს, რომელიც, როგორც ცხოვრების წესი, აზიაში კი წარმოიშვა, მაგრამ სხვა იქაური ფილოსოფიური თუ რელიგიური სკოლებისგან განსხვავებით, ადგილობრივ კულტურას მჭიდროდ არ უკავშირდება. მაგალითად, შინტოიზმი იაპონელთა ეროვნული კულტია და წარმოუდგენელია, რომ ის ამ ქვეყნის საზღვრებს გარეთ გავრცელებულიყო. ასევეა კონფუციანელობა და ინდუიზმი, რომლებიც ჩინურ და ინდურ კულტურებთან უშუალოდ არიან დაკავშირებულნი. ბუდიზმი ინდოეთში წარმოიშვა, მაგრამ მალევე გავრცელდა მთელ აზიაში და სხვა კულტურებსაც მოერგო. შეგვიძლია ვთქვათ,

რომ ბუდიზმი ინტერნაციონალური და ინტერკულტურული ცხოვრების წესია. შესაბამისად, აზიური ფილოსოფიის ფორმებს შორის იგი დასავლეთში ყველაზე მეტ ინტერესს იწვევს.

მიუხედავად ამისა, ბუდიზმის წარდგენისას გარკვეული სირთულე იქმნება, რადგან ამ სწავლებას, ქრისტიანობის, იუდაიზმის, ისლამისა თუ ზოროასტრიზმის მსგავსად, რელიგიად განიხილავენ – თითქოს ყველანი ერთსა და იმავე რამეს წარმოადგენდნენ. სიტყვა „რელიგიაში“ თუ ისეთი განსხვავებულ ფენომენებს ვიგულისხმებთ, როგორიც, ერთი მხრივ, ქრისტიანობა და იუდაიზმია, ხოლო, მეორე მხრივ – ბუდიზმი, მაშინ გამოვა, რომ ცნებას ზედმეტად ვაზოგადებთ. ეს კი მას უსარგებლოდ და უაზროდ აქცევს. ნამდვილად არ მსურს ტერმინ „რელიგიის“ განსასაზღვრი კანონის დადგენა, თუმცა ჩემი მსჯელობა უფრო აზრიანი და გასაგები გახდება, თუ გეტყვით, რას ვგულისხმობ სიტყვაში „რელიგია“. უმჯობესია, ეს ცნება დავუკავშიროთ ისეთ მოძღვრებებს, როგორიცაა ქრისტიანობა, იუდაიზმი და ისლამი და ამავე დროს ბუდიზმის შესაფერისი ტერმინი მოვიძიოთ.

რა არის განსხვავება? რელიგია მომდინარეობს ლათინური სიტყვიდან *religare*, რაც კავშირს, ბმას ნიშნავს. შესაბამისად, ის ცხოვრების გარკვეული წესის აღიარებაა, რომელსაც ჩვენ ღვთივშთაგონებულად მივიჩნევთ. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რელიგიაში ვხვდებით ღვთივშთაგონებულ დოქტრინას, რომელსაც ჩვენ მრწამსს ვუწოდებთ. არსებობს გამოცხადებით დადგენილი ცხოვრების წესი – ერთგვარი კოდექსი – რჯულის კანონით ან, ქრისტიანობის შემთხვევაში, მაცხოვრის პიროვნებით გამოხატული ღვთის ნება. და ბოლოს, რელიგიაში არსებითია საკულტო მსახურება, რაც ღმერთის – რელიგიის ფორმით გამოცხადებული პირველადი რეალობის – განდიდებას გულისხმობს.

ბუდიზმს, რელიგიებისგან განსხვავებით, არ გააჩნია არც მრწამსი, არც რჯულის კანონი, არც კულტი. ბუდას მიმდევრები არ არიან ვალდებული, რაიმე კონკრეტული ირწმუნონ. ამ მოძღვრებაში ვერ შეხვდებით ოფიციალურ კოდექსს ან მკაცრად განსაზღვრულ დოქტრინას, რომლის სიმალესაც ყველა ბუდისტმა უნდა მიაღწიოს. ცხადია, ისინი იცავენ გარკვეულ მორალურ პრინციპებს, თუმცა ეს არ აღიქმება ღვთის ნების აღსრულებად – უბრალოდ, საკუთარი თავის წინაშე დადებული აღთქმაა. გარდა ამისა, ბუდიზმს არ გააჩნია განსაკუთრებული კულტი – ისეთი საკრამენტები ან განდიდების ფორმები, რაც ყველა ბუდისტისთვის საერთო იქნებოდა. შეიძლება ვთქვათ, რომ ბუდიზმი ფილოსოფიაა, მაგრამ არც ეს განსაზღვრება მთლად ზუსტი. დასავლური გაგებით, ფილოსოფია ადამიანის, ბუნების, ცოდნის შესახებ იდეებისა და თეორიების შემუშავებას გულისხმობს. ბუდიზმს კი იდეები და თეორიები ნაკლებად ანაღვლეებს.

დასავლურ კულტურაში ამ აღმოსავლურ მოძღვრებასთან ყველაზე ახლოს, ალბათ, ფსიქოთერაპია დგას, რადგან ბუდიზმის არსი მდგომარეობს არა რაიმეს რწმენაში, იდეებში ან თუ რიტუალურ პრაქტიკებში, არამედ შინაგანი გამოცდილების მიღებაში. როცა ფსიქოთერაპევტთან მიდის ადამიანი, რომელიც თავს უბედურად გრძნობს, დეპრესიით იტანჯება, ან კიდევ დიდი მწუხარება სწევია, ფსიქოთერაპევტი მიზნად ისახავს, შეცვალოს მისი ცნობიერება, აზროვნების მდგომარეობა. ამ მხრივ, ფსიქოთერაპია ბუდიზმს ჰგავს, რადგან ბუდიზმიც გულისხმობს ტრანსფორმაციას – ადამიანების მიერ საკუთარი თავისა და გარესამყაროს აღქმის რადიკალურ ტრანსფორმაციას. ჰოდა, ბუდიზმის საგანგებო განსაზღვრება მოვიფიქრე, რათა განვასხვავო იგი რელიგიისგან. მე მას „გათავისუფლების გზას“ ვუწოდებ. ვგულისხმობ იმ ჩვეულებას

გზისგან გათავისუფლებას, რომლითაც ცივილიზებულ ადამიანთა უმრავლესობა და, ალბათ, პირველყოფილ ადამიანთაგან ბევრი აღიქვამს საკუთარ თავსა და გარესამყაროს. ამის მაგალითია მარტოსულობის, წარმავალობის, საკუთარ ნაჭუჭში გამოკეტვის განცდა, რომელიც გარესამყაროსადმი გაუცხოებას და მტრულ დამოკიდებულებას ბადებს.

ცხადია, როდესაც ვახსენებ სიტყვას „ბუდა“, შეიძლება ბევრმა იფიქროს, რომ ეს ერთგვარ კერპს აღნიშნავს. სინამდვილეში ბუდა არა ღმერთის, არამედ კაცის სახეა – თუ დავაზუსტებთ, ინდოელი უფლისწულის, სიდჰარტა გაუტამასი, რომელიც ძვ. წ. მეექვსე საუკუნეში ცხოვრობდა. მას ბუდას ეძახდნენ, მაგრამ ბუდა მეტსახელია და სანსკრიტზე დაახლოებით „გამოღვიძებულს“ ნიშნავს. რადგან ბუდიზმი ფსიქოთერაპიას შევადარეთ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ბუდა მსოფლიოს პირველი დიდი ფსიქოთერაპევტია. საინტერესოა, რომ მისი მეთოდის გადმოცემის ფორმა ექიმის მითითებებს წააგავს. მან საკუთარი მკურნალობის არსი „ოთხი კეთილშობილი ჭეშმარიტების“ სახით ჩამოაყალიბა. მე ოთხივეს განვიხილავ, რომლებსაც სახელები ძველ ინდური ენაზე – სანსკრიტზე ჰქვიათ. „ოთხი კეთილშობილი ჭეშმარიტება“ ექიმის მიერ დიაგნოზის დასმისა და რეცეპტის გამოწერის პროცედურას მიჰყვება, რადგან პირველი, რასაც პაციენტის სასთუმალთან მოხმობილ ექიმს სთხოვენ, იმის თქმაა, თუ რისგან იტანჯება ავადმყოფი. ასე რომ, ბუდას პირველი კეთილშობილი ჭეშმარიტება კაცობრიობის დიაგნოზია, ანუ იმ დაავადების სახელწოდება, რისგანაც ადამიანები იტანჯებიან. სანსკრიტზე ამას „დუკა“ ეწოდება, რაც შეიძლება ითარგმნოს, როგორც შფოთვა, ტკივილი, ტანჯვა. დაავადების მიზეზია მეორე კეთილშობილი ჭეშმარიტება – „ტრიშნა“, რაც უკავშირდება ინგლისურ სიტყვას *thirst* და ნიშნავს ჩაბლაუჭებას. ეს სიტყვა ხშირად ითარგმნება, რო-

გორც „სურვილი“. მესამე, რასაც ექიმს ეკითხებიან, არის ის, თუ როგორ შეიძლება განიკურნოს დაავადება. ბუდას პასუხი იქნებოდა – „ნირვანა“, რაც სანსკრიტზე გათავისუფლებას ნიშნავს. როგორც კი გამოსავალს ასახელებს, ბუდა გამოწერს რეცეპტს – „მარგას“. „მარგა“ ნიშნავს ბილიკს. იგულისხმება რვასაფეხურიანი კეთილშობილი ბილიკი – გზა, რომლითაც შევძლებთ მივყვეთ ბუდისტური ცხოვრების წესს.

მოდით, უკეთ განვმარტოთ ოთხივე კეთილშობილი ქვემარტივების მნიშვნელობა. პირველ რიგში კი, განვსაზღვროთ „დუკა“ – დაავადება, რომლისგანაც, ბუდისტური მეთოდის მიხედვით, ადამიანები იტანჯებიან. ხანდახან ეს სიტყვა ითარგმნება, როგორც, ზოგადად, ტანჯვა, თუმცა მისი მნიშვნელობა აუცილებლად უნდა დაზუსტდეს. „დუკას“ ისეთ ტანჯვას ან ქრონიკულ იმედგაცრუებას ვუწოდებდი, რომელიც გამოწვეულია უნაყოფო, უაზრო, წინააღმდეგობრივი მცდელობებით. მაგალითად, რამდენჯერაც უნდა სცადოთ ოთხკუთხა წრის დახაზვა, არაფერი გამოვა, რადგან მცდელობა იმთავითვე წინააღმდეგობრივია. მსგავსად ამისა, ზოგიერთ საქმიანობას ადამიანი ქრონიკულ იმედგაცრუებაში და სულიერ აშლილობაში მიჰყავს.

ბუდას მიხედვით, „დუკას“ სხვა ფაქტორი იწვევს, რომელიც ერთგვარ შუალედურ რგოლს წარმოადგენს ტკივილსა თუ ტანჯვას და მის მიზეზს შორის. ბუდა ამბობდა, რომ ტანჯვის გამოწვევი მიჯაჭვულობა განპირობებულია ჩვენი უგუნურებითა და უმეცრებით. სანსკრიტზე უმეცრების გამოხატვად ამ მდგომარეობას „ავიდი“ ეწოდება, რაც სიტყვა-სიტყვით „არცოდნას“ ნიშნავს. უცოდინრობა სამყაროს შეუსაბამო ხედვაში გამოიხატება, თითქოს ის უამრავი საგნის – კლდის, ფეხის, მცენარის, ადამიანის – მექანიკური ჯამი იყოს; მაშინ როცა, სინამდვილეში სამყარო ცალკეული

საგნებისგან არ შედგება. ყოველივე არსებული სხვასთან მითმართებაში არსებობს. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მართალია, კვერცხი განცალკევებულ, განსხვავებულ რაიმედ მოჩანს, მაგრამ ის ვერ იარსებებს ქათმის გარეშე. ქათამი, თავის მხრივ, ვერ იარსებებს ხელსაყრელი გარემოს გარეშე. მსგავსადვე, თითები არ არიან მკლავისგან გამოყოფილნი. მართალია, მათ განცალკევებულად აღვიქვამთ, მაგრამ სინამდვილეში მკლავს უკავშირდებიან, მკლავი, თავის მხრივ – ხელს, ხელი კი სხეულს უკავშირდება, ხოლო სხეული – მთელი დედამიწის გარემოს, ცას, მიწას, ჰაერს.

თუ ვიფიქრებთ, რომ სამყარო ცალკეული საგნებისგან შედგება და არა – ერთმანეთთან დაკავშირებულებისგან, მათ ისე მოვეყრებით, თითქოს მართლაც განცალკევებულნი იყვნენ. განვიხილოთ სიამოვნება და ტკივილი. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ სიამოვნება მკვეთრად გამიჯნულია ტკივილისა და უსიამოვნებისაგან. გვსურს სიამოვნება ტკივილის გარეშე და საკუთარი ცხოვრების წესს ამ სურვილს ვუქვემდებარებთ. ეს სურვილი კი ისეთივე წინააღმდეგობრივია, როგორც ზედას არსებობა ქვედას გარეშე. დაეუშვათ, ყოველივეს ისე მოწყობა ვცადეთ, რომ ყველაფერი ზევით იყოს და არაფერი – ქვევით, ან ისე, რომ არსებობდეს წინა უკანას გარეშე. ჩვენ, უბრალოდ, დავიღუპებოდით. მსგავსად ამისა, სიამოვნებისა და ტკივილის გამიჯვნას თუ შევეცდებით, ჩვენი ცნობიერება ისეთ მდგომარეობაში აღმოჩნდება, როცა ვერ აღვიქვამთ სიამოვნებას, რადგან გაქრება კონტრასტი და ყველაფერი მოსაწყენი გახდება. ამგვარად, საკუთარ ცხოვრებას განუხორციელებელი იდეალებისაკენ მივმართავთ და შედეგად გარდაუვლად გვიცრუვდება იმედი.

იმედგაცრუების კიდევ ერთი წყაროა ის, რომ ვერ ვამჩნევთ: სამყარო, სადაც ჩვენ ვცხოვრობთ, სულაც არ არის

მარადიული. ბუდას მოძღვრების უმთავრესი ასპექტია, რომ სიცოცხლე, როგორ მყარად და სტაბილურადაც უნდა გვეჩვენებოდეს და საგნები, როგორი განცალკევებულნიც უნდა ჩანდნენ, დინების მდგომარეობაში იმყოფებიან. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ მსოფლიო, სადაც ვცხოვრობთ, შედგება არა იმდენად საგნებისა და ორგანიზმებისაგან, რამდენადაც პროცესებისაგან. ყველაფერი მუდმივ ფორმაცვალებადობაშია. თვალსაჩინოებისთვის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს ჰგავს ფორმაცვალებადობას, რომელსაც კვამლის – ამ მოცეკვავე, მარადცვალებადი პატერნის – ყურებისას ვამჩნევთ; ასევე წყალს, რომელსაც იმ შემთხვევაში მოვიხელოთ, თუ ხელს ფრთხილად მივალბინებთ ჭიქის ფორმას. წყალს თუ ხელს მოვუჭერთ, ის უმაღლეს ხელიდან გაგვისხლტება.

შესაბამისად, რადგან არ გვესმის, რომ ყოველივე ცოცხალია იმდენად, რამდენადაც მდინარებაშია ჩართული, გამუდმებით ვცდილობთ, დავეუფლოთ პროცესს. სწორედ ეს არის „ტრიშნა“ – ჩაბლაუჭება. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჩვენ ვებლაუჭებით ყველაფერ ძვირფასს: საკუთარ სიცოცხლეს, საყვარელი ადამიანების სიცოცხლეს. ასევე იქცევა დედა, რომელიც თავისი სიყვარულით ხუთავს შვილს, ებლაუჭება მას და არ აძლევს შეცდომების დაშვების საშუალებას. არ სურს, მისმა შვილმა გარისკოს და პასუხისმგებლობის გრძნობა განუვითარდეს. ეს იგივეა, რომ წინილას არ დავაცადოთ კვერცხიდან გამოჩეკა. კვერცხი გალაცდება, თუ წინილას გაზრდის და ცვლილების საშუალებას არ მივცემთ. შეგვიძლია შემდეგი მაგალითიც მოვიყვანოთ: წარმოიდგინეთ, რომ ძალიან მოგწონთ ერთ-ერთ ბაღში მოჩუხჩუხე წყაროს ხმა; გაიფიქრებთ, რა კარგი იქნებოდა, ასეთი წყარო ჩემს ბაღშიც იყოსო; მიდიხართ წყაროსთან, სათლით ხაპავთ წყალს და სახლში მიგაქვთ, მაგრამ სათლში დაგროვებული

წყალი უკვე მკვდარია; ის აღარაა ცოცხალი და უწყვეტად მომდინარე.

ჩვენ მუდმივად განზილებულნი ვართ, რადგან ფორმაც-
ვალეზადი სამყაროს მოხელეთებსა და მოგუდვას ვცდილობთ.
ყოველდღიურ შეხედულებებში ჩანს, რომ სამყაროს აღვიქ-
ვამთ, არა როგორც მთლიან ფორმას (პატერნს), არამედ რო-
გორც რაღაც კონკრეტულის ფორმას. სხვა სიტყვებით რომ
ვთქვათ, ვფიქრობთ, თითქოს ყოველ ფორმას, ყოველ პატერნს
საფუძვლად ედოს მყარი ნივთიერება, რომელსაც სუბსტან-
ციას ვუწოდებთ. მსგავსი მსოფლალქმა ემყარება წარმოდგე-
ნას, რომლის მიხედვითაც სამყარო ქოთანით შეიქმნა, ისევე
როგორც მექოთნე ამზადებს თიხისაგან ქოთნებს. რა გასაკვი-
რია, რომ გვიჩნდება კითხვა: „რისგან შედგება ვარსკვლავები,
მთები, ხეები?“ ჩვენ ვუშვებთ, რომ ისინი რაღაც კონკრეტუ-
ლისგან არიან შექმნილნი, ისევე როგორც ხუროს მიერ ხისგან
დამზადებული მაგიდა, ან მექოთნის მიერ თიხისგან დამზადე-
ბული ქოთანი. სამყაროზე მსჯელობისას სულაც არ არის აუ-
ცილებელი ცნება „სუბსტანციის“ გამოყენება. თანამედროვე
მეცნიერების მიხედვით, ე. წ. „სუბსტანციაც“ კომპლექსური
და დახვეწილი ფორმებისაგან შედგება. მაგალითად, ლითო-
ნის მონეტის მყარ ზედაპირზე მიკროსკოპით დაკვირვებისას
პატარა ფორმებს აღმოვაჩინებთ. თუ უფრო შორს წავალთ და
სამყაროს ატომური ფიზიკოსის თვალთ შევხედავთ, მაშინ
მას, უბრალოდ, ენერგიის მოცეკვავე ორბიტებად აღვიქვამთ.
ამრიგად, თუ სამყაროს ვუყურებთ, როგორც ფორმისა და მა-
ტერიის ერთიანობას, მაშინ გამოდის, რომ საკუთარ თავსაც
იმ მატერიის მსგავსად აღვიქვამთ, რომელიც ჩვენი ქმედებე-
ბის ცვალებადობის საფუძველია. საკუთარ თავს სიტყვების,
ფიქრებისა და ქმედებების მიღმა მყოფად აღვიქვამთ – გა-
მოცდილების მიღმა არსებულ გამომცდელებად.